

Norden: en modell för världen?

World Influence

17. sep 2019

Nordiska lösningar på globala problem

I början av augusti var jag inbjuden till en nordisk konferens i Ljungskile för att tala om FN:s globala hållbarhetsmål Agenda 2030 och om frågan om ett världsparlament. Konferensens slogan var “Nordiska lösningar på globala utmaningar.” Jag måste erkänna att min spontana reaktion på denna slogan var ganska skeptisk. Jag brukar ju snarare tänka “*globala* lösningar på globala utmaningar”. Men efter närmare eftertanke upplevde jag att det kanske låg mer i detta perspektiv än jag först föreställde mig. Det finns kanske nordiska erfarenheter och insikter som kan erbjuda viktiga lösningar. Både genom att vara exempel och inspirera andra områden i världen, men också genom att faktiskt appliceras direkt på global nivå. Det beror förstås på vad man lyfter fram. I den nordiska historien finns exempelvis erfarenheter av slaveri, envælde, marginalisering av kvinnor och våldskultur. Sådana nordiska exempel vill vi ju inte föra fram.

När jag letade vidare så hittade jag efter ett tag ett nummer av tidskriften *The Economist* (<https://www.economist.com/leaders/2013/02/02/the-next-supermodel>) från 2013. Omslaget pryds av en skäggig viking och bär på rubriken “The next supermodel”. Uppslaget handlar inte om en fotomodell. Den supermodell som åsyftas är istället en samhällsmodell, det som skulle kunna kallas den nordiska modellen. De nordiska länderna ligger ofta mycket högt upp på alla listor över var det är bäst och tryggast att bo på jorden, skriver *The Economist*. Varför inte då dra lärdom av de nordiska ländernas erfarenheter och insikter och låta den nordiska modellen få utgöra exempel också för hur vi bygger vårt globala samhälle?

Den nordiska modellen kan presenteras på olika sätt, men jag skulle vilja lyfta fram tre dimensioner som jag menar är grundläggande och särskilt relevanta att lyfta också i ett globalt perspektiv: 1) allmän välfärd, 2) stabila rättssystem och likhet inför lagen samt 3) en öppen demokrati. Inget av detta är exklusivt

nordiskt förstås. Det är sådant som har funnits och finns på olika sätt runt om i världen och genom historien. Det är inte heller något som kommer till perfekt uttryck i de nordiska samhällena, alla tre dimensionerna kan utvecklas mycket. Samtidigt är det svårt att bortse från att kombinationen av dessa tre dimensioner är starkt förankrade just i de nordiska länderna. I det ljuset menar jag att det kan vara relevant att lyfta fram den nordiska modellen som en förebild för världen.

Agenda 2030 – en välfärdsplan för hela planeten

Arbetet med att ta fram FN:s globala hållbarhetsmål för perioden 2015-2030, Agenda 2030, inspirerades av visionen “leaving no one behind”. Att inte lämna någon efter eller utanför kan också sägas vara en den nordiska modellens kärna. I de nordiska samhällenas politiska samtal lyfts ofta vikten av en “allmän välfärd”. Begreppet signalerar att hela samhället har ett gemensamt ansvar för allas välmående. Det är en känsla av solidaritet som ligger i att höra samman som folk. Men det återspeglar också en insikt om att ett fredligt och välmående samhälle behöver byggas på medborgarnas tillit till att samhällets strukturer stöttar den som är svagare och har skyddsnät som fångar upp den som faller utanför. Men det är nog egentligen inte helt korrekt att kalla detta för allmän välfärd. Allmän syftar ju på något som har att göra med “alla människor.” Men de enskilda nordiska samhällenas välfärdssystem är ju begränsade nationellt och kan endast fullt ut bära de som är medborgare i respektive land. Det vore därför mer korrekt att tala exempelvis om en *allsvensk* eller *allnorsk* välfärd.

En allmän välfärd i ordets egentliga mening, det vill säga en välfärd för alla människor, kan rimligtvis endast upprättas globalt av alla människor tillsammans. Denna ambition kan anas i Agenda 2030, med mål som att “senast 2030 avskaffa den extrema fattigdomen *för alla människor överallt*” (Mål 1.1) eller att “åstadkomma allmän hälso- och sjukvård för alla” (Mål 3.8) Många fler exempel skulle kunna nämnas. Välfärdspolitiken behöver för övrigt inte begränsas till alla människor. Agenda 2030 inkluderar en omsorg också om andra livsformer och ytterst om hela planetens välfärd.

Ett globalt välfärdssystem skulle inte ersätta, utan komplettera, de nationella systemen. Det skulle fånga upp de människor som inte täcks in av de nationella systemen och skapa ett grundläggande golv och ett yttersta skyddsnät i syfte att garantera alla människors mest basala behov.

Jag anser att vi bör verka för ett globalt välfärdssystem, och jag menar alltså att vi kan se Agenda 2030 som en del av en sådan ambition. Men däremot föreställer jag mig inte att detta skulle ersätta de nationella välfärdssystemen. De nationella välfärdssystemen erbjuder dagligen grundläggande trygghet och service till miljontals människor runt om i världen, inte minst i de nordiska

samhällena. Ett globalt välfärdssystem skulle inte ersätta, utan komplettera, de nationella systemen. Det skulle fånga upp de människor som inte täcks in av de nationella systemen och skapa ett grundläggande golv och ett yttersta skyddsnät i syfte att garantera alla människors mest basala behov. Detta skulle förmodligen dessutom kunna avlasta de nationella systemen som idag är väldigt pressade i en rörlig och globaliserad värld.

Värld skall med lag byggas

Om man som medborgare i de enskilda nordiska samhällena känner att de ekonomiska resurserna inte alltid motsvarar förväntningarna på den allmänna välfärdens löften, så är detta problem långt större på global nivå. Det saknas i allt väsentligt en global budget och tillräckliga finansiella medel för genomförandet av de globala hållbarhetsmålen. Ett annat grundläggande problem med internationella överenskommelser som exempelvis Agenda 2030 eller det klimatpolitiska Paris-avtalet är att de bygger helt på frivillighet. Frivillighet i sig är förstås något positivt. Det mesta av det goda som sker, sker säkert på frivillig basis. Men inga hållbara samhällen kan byggas bara på frivillighet. Denna insikt kan spåras långt tillbaka i de nordiska samhällenas historia. Flera av de äldsta nordiska lagskrifterna, som går tillbaka till tiden före nationalstaternas tillkomst, börjar med orden "Land skall med lag byggas". Genom allt starkare rättssystem och rättsprinciper kunde de tidigare sinsemellan stridande "länderna" (exempelvis Jylland mot Själland eller Västergötland mot Östergötland) enas genom att underordna sig gemensamma rikstäckande lagar. Samtidigt utmanades äldre rättsprinciper som hade präglats mer av den starkes rätt. Detta är förstås en grov bild, och utvecklingen skedde gradvis under många århundraden. Men i det större perspektivet kan man säga att alla de nordiska länderna har gått från en äldre rättsuppfattning, som byggde på att den starkaste och hans släkt tog sig sin rätt med våld, till en modern rättsuppfattning där gemensamt stiftade lagar och oberoende domstolar med fredliga medel avgör vem som har rätt. De allt starkare rättssystemen i de nordiska samhällena har inte bara varit avgörande för den inbördes freden, utan har också varit nödvändigt för att kunna leverera den allmänna välfärdens tjänster.

På den globala nivån lever vi fortfarande till stor del kvar enligt de äldre rättsprinciperna. Det saknas global lagstiftning och robusta globala rättssystem. I avsaknad av detta tar sig alltför ofta de militärt och ekonomiskt starkaste aktörerna sin rätt.

På den globala nivån lever vi fortfarande till stor del kvar enligt de äldre rättsprinciperna. Det saknas global lagstiftning och robusta globala rättssystem. I avsaknad av detta tar sig alltför ofta de militärt och ekonomiskt starkaste aktörerna sin rätt. Denna globala laglöshet leder inte bara till internationell

oro, utan omöjliggör också ett effektivt genomförande av Agenda 2030 och av Paris-avtalet. Den nordiska insikten är lika relevant på global nivå: "Värld skall med lag byggas."

Återigen, ett sådant globalt rättssystem skulle inte ersätta, utan komplettera, nationell och europeisk rätt. Subsidiaritetsprincipen skulle vara vägledande, det vill säga principen om att varje beslut ska fattas på lägsta möjliga och högsta nödvändiga nivå. De allra flesta beslut och lagar behöver inte fattas och stiftas på global nivå och ska därmed inte heller göra det. Men när det gäller vissa globala frågor som rör hela mänsklighetens och planetens välfärd så är det nödvändigt att det också kan fattas globalt bindande beslut.

Tid för global demokrati

Den tredje och sista pelaren i den nordiska modellen är vad vi skulle kunna kalla för en "öppen demokrati". Med de allt starkare rättssystemen ökade också kraven på inflytande över lagstiftningen och dess tillämpning. Enväldet utmanades dels av de olika samhällsständerna och dels av renässansens och upplysningstidens framväxande ideal om demokrati och mänskliga rättigheter. Under 1800-talet stärktes de nationella parlamentens roll i beslutsfattandet och nya och modernare former för folk- och medborgarrepresentation växte fram. Under tidigt 1900-tal genomfördes rösträttsreformer först för männen och sedan också för kvinnorna. Med de finska kvinnornas rösträtt 1906 var Finland först med allfinsk rösträtt. Ganska snart därefter följde de andra nordiska länderna efter: Norge 1913, Island och Danmark 1915 samt Sverige 1919. Detta var den nationella demokratins stora genombrottsperiod i de nordiska länderna. Efter 2:a världskriget har demokratins idé blivit allt mer stabilt rotad och anses sedan länge vara den självklart bästa styrelseformen av de allra flesta nordbor. Inte för att demokratin fungerar perfekt men därför att vi förstår att demokratin, trots sina små och stora brister, är långt bättre än de alternativ som vi känner till.

Även om den nordiska demokratin är en mycket ny företeelse i ett historiskt perspektiv så kan man hitta tidiga viktiga demokratiska byggstenar. Framförallt kan man lyfta fram vad som kan anses vara ett förstadium till våra demokratiska parlament: de gamla nordiska tingen. Även om vi egentligen vet väldigt lite om de äldsta tingen så kan vi utifrån deras position och status föreställa oss att de fungerade som helt centrala samhällsinstitutioner. Det var där gemensamma angelägenheter, "ting", avhandlades. Även om utvecklingen sedan inte gått helt rakt, och även varierat ganska mycket mellan de nordiska länderna, så spelar de gamla tingen en viktig roll som historisk förebild för alla våra moderna nordiska parlament. Detta syns också direkt i namnen på tre av dessa: det danska Folke-tinget, det norska Stor-tinget samt det isländska All-tinget. Men även i Sverige och Finland, där parlamenten kallas riksdagar efter tysk förebild, lyfts tingets historiska betydelse fram.

En liknande roll som de nordiska parlamenten har spelat för den nationella demokratins genombrott och stabilisering skulle ett världsparlament kunna spela i framväxandet av en global demokrati.

Vilken exakt betydelse tingen än hade i de äldsta nordiska samhällena så spelar utan tvekan våra moderna nationella parlament en helt avgörande roll för våra demokratiers beslutsfattande och representation. Parlamentet är demokratins hjärta, och är både ett uttryck och en motor för demokratisering. En liknande roll som de nordiska parlamenten har spelat för den nationella demokratins genombrott och stabilisering skulle ett världsparlament kunna spela i framväxandet av en global demokrati. Världsparlamentet skulle representera den enskilda världsmedborgaren och den samlade mänskligheten när det gäller gemensamma globala angelägenheter, globala "ting". Ett tydligt exempel på ett globalt ting är jordens miljö och klimat. Men om vi tar Agenda 2030 på allvar så är också alla människors rätt till ett liv utan fattigdom och hunger, samt allas rätt till god sjukvård och utbildning, globala angelägenheter. Även om det mesta av välfärdens beslut och tjänster bör genomföras på nationell eller ännu mer lokal nivå, så skulle ett världsparlament kunna spela en nyckelroll i den kontinuerliga granskningen av de globala målens efterlevnad. Till exempel skulle företrädare från regeringar, storföretag och ickestatliga organisationer (NGOs), samt chefer för de olika FN-organ som arbetar särskilt med globala utvecklingsfrågor, kunna bjudas in och frågas ut i ett världsparlament. Världsbefolkningen skulle genom ett världsparlament få ett verktyg för göra sin röst hörd och ställa beslutsfattare till svars.

Om man läser Agenda 2030 noga så ser man dessutom att ett världsparlament inte bara skulle vara ett verktyg utan mycket väl också kan tolkas som ett mål i sig. Innan år 2030 har hela världssamhället fått i uppdrag att "bygga upp effektiva och transparenta institutioner med ansvarsutkrävande på *alla nivåer*" (delmål 16.6, min kursivering) samt att "säkerställa ett lyhört, inkluderande, deltagandebaserat och representativt beslutsfattande på *alla nivåer*" (delmål 16.7). Agenda 2030 kräver alltså ett globalt ting, ett världsparlament.

UNPA: Ett första steg på vägen till ett världsparlament

Ett världsparlament upprättas inte över en natt utan behöver sannolikt utvecklas på ganska lång sikt. Ett första pragmatiskt och redan nu genomförbart steg på vägen dit är att upprätta en rådgivande parlamentarisk församling inom FN (UNPA), vilket förespråkas av UNPA-kampanjen. Även om en UNPA i första skedet inte skulle kunna fatta bindande beslut, så skulle församlingen troligtvis få en stor moralisk tyngd i frågor som rör hela mänsklighetens och hela planetens intresse. Sådana frågor, sådana ting, är förstås inte bara avgörande för planeten i stort. Eftersom jorden är vår enda inom räckhåll beboelig planet så är också våra nordiska samhällen helt

beroende av att det hittas globala lösningar på vår tids mest akuta utmaningar. Globala lösningar alltså även för nordiska utmaningar. Men nyckeln till dessa globala lösningar kan mycket väl hittas i den nordiska modellen. Således kan vi även hitta nordiska lösningar på globala utmaningar.

Petter Ölmunger

Petter is chair of Democracy Without Borders Sweden